
1893, UN ANY DE QUINTES A SANT FELIU DE LLOBREGAT

articles

JOSÉ LUIS CIFUENTES*

HISTORIADOR

Molts autors consideren la "Reial Ordenança de Lleua anyal de l'Exèrcit amb el Servei Obligatori" —ordenança de 3 de novembre de 1770, promulgada durant el regnat de Carles III—, com el punt de partida de l'ordenació jurídica espanyola per a la regulació del reclutament militar, en la forma com fins fa uns anys l'hem conegut. Amb aquesta promulgació s'inicien 230 anys de reclutament obligatori, reclutament que va viure l'última assignació de destinacions el 8 de novembre de 2000 per als joves de la Lleua del 2001. Per fi i després de tants lustres, un govern de la dreia espanyola, presidit per José María Aznar, posava punt final al reclutament obligatori en convertir les Forces Armades espanyoles en professionals.

Aquest final era el resultat del compliment d'un dels punts de l'anomenat Pacte del Majestic, subscrit entre les cúpules de Convergència i Unió (CIU) i el Partit Popular (PP) el 28 d'abril de 1996. Amb la finalització del servei militar obligatori es posava fi també a un degoteig cada vegada mes important d'actes d'insubmissió fets per joves que es mobilitzaven contra l'obligatorietat, actes que amb Catalunya al capdavant començaven a tenir més ressò entre l'opinió pública i l'opinió publicada.

L'objectiu d'aquest treball consisteix en l'anàlisi detallada de les operacions de la Quinta dels Mossos de la vila de Sant Feliu de Llobregat, província de Barcelona, en l'espai cronològic que comprèn l'any de 1893. Per a això passarem revista a les operacions recollides majoritàriament al Llibre

d'Actes d'aquest Ajuntament¹ durant l'any citat, intentant extreure'n el màxim d'informació, de manera que aquesta primera aproximació a l'estudi del reclutament obligatori al municipi de Sant Feliu de Llobregat pugui servir de base per a futurs estudis sobre el tema a la localitat, comarca o província, encara que no està prou clar que d'aquestes xifres puguem treure un quadre representatiu de la situació socioeconòmica de la vila de Sant Feliu, sinó tan sols la situació d'uns joves que no podem concloure com a determinant.

Tot el procés de la lleua venia marcat en primer lloc per la Constitució espanyola de 30 de juny de 1876, publicada a la *Gaceta de Madrid* núm. 184 de 2 de juliol de 1876, que establia al seu article tercer de forma clara i concisa que "*Todo español está obligado a defender la patria con las armas, cuando sea llamado por la ley...*"² i en segon lloc per la llei que recollia l'entramat legislatiu relatiu al servei militar, llei que per l'any del nostre estudi [1893] va ser la llei de reclutament i lleua de l'exèrcit d'11 de juliol de 1885, que recollia també en el seu primer article de forma específica i clara que: "*Ningún [espanyol] con aptitud para manejar las armas podrá excusarse de prestar este servicio en la forma y situación que la ley y reglamentos determinen.*"³ Doncs bé, serà seguint aquestes dues normes des d'on intentarem fer l'estudi que ens proposen.

"Hago Saber: que con arreglo á lo prevenido en el capítulo IV de la Ley de Reclutamiento y Reemplazo del Ejército de

---

* **José Luis Cifuentes Perea.** Llicenciat en història contemporània per la Universitat de Geografia i Història de Barcelona. Entre d'altres, ha escrit els articles "Recursos en la Red para la investigación de Historia Militar. Una primera incursión", "La pérdida de las últimas colonias españolas. Una aproximación a su coste", "Recursos en la Red para la investigación de Historia Militar. Los archivos virtuales (II)", a la revista *A carn*, o "Constantí 1895-1898. Cuatro años de quintas" a *Estudios de Constantí*.

¹ Llibre d'actes de l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, any 1893.

² *Gaceta de Madrid*, núm. 184, 2 de julio de 1876. Online, 2010 [citado el 14 de abril de 2010]. Disponible en el World Wide Web:

<http://www.boe.es/datos/imagenes/BOE/1876/184/A00009.tif>

<http://www.boe.es/datos/imagenes/BOE/1876/184/A00010.tif>

<http://www.boe.es/datos/imagenes/BOE/1876/184/A00011.tif>

<http://www.boe.es/datos/imagenes/BOE/1876/184/A00012.tif>

11 de julio de 1885, el Ayuntamiento de mi presidencia procederá á formar en los primeros días del corriente mes, el alistamiento de los mozos que deben ser llamados al servicio militar en el presente año de 1893, por cumplir 19 años durante el mismo ó ser mayores de dicha edad sin exceder de la de 40 y no haber sido incluidos por cualquier motivo en ningún alistamiento y sorteo anterior." Amb aquestes paraules s'iniciava el procés burocràtic de l'allistament, que comença tot just començar l'any, i finalitzava separant els mossos —i, per tant, també els de Sant Feliu de Llobregat—, de la jurisdicció civil per passar a la militar.

Per normativa, tots els pobles de la Península, Illes Balears i les Canàries estaven obligats a formar, amb caràcter anyal i d'acord a la Llei de Reclutament i Lleua de l'Exèrcit, l'allistament, i aquest procés començava sempre el primer dia de l'any.

El 5 de gener de 1893, primera sessió de l'any, el consistori celebrava sessió ordinària i publica i s'havia de procedir a la formació de l'allistament, conforme al que s'establia al capítol quart de la Llei de Reclutament i Lleua de l'Exèrcit d'11 de juliol de 1885, vigent el 1893. En aquell acte hi assistiren, a més de les autoritats civils, el representant de l'autoritat eclesiàstica i el de l'autoritat judicial del poble de Sant Feliu, en representació de les seves màximes autoritats. Ambdós es feren acompanyar dels llibres parroquials i del registre civil amb les dades corresponents als naixements haguts durant l'any 1874⁴ i esdevinguts a la vila.

Junt amb aquests registres es va comptar amb els padrons d'habitants i amb tota la documentació que es considerava necessària per a la formació de l'allistament. Segons les dades que aporta el Llibre de Plens de l'Ajuntament de Sant Feliu per a l'any 1893, el nombre de mossos allistats va ser de 30.

Després d'un període d'exposició pública de les actes de la formació de l'allistament, i a fi de dur a terme les possibles rectificacions que es consideressin necessàries per al bon desenvolupament de la quinta, es convocà reunió per a, en sessió de 29 de gener, celebrar l'acte de la rectificació de l'allistament.

Per a tal finalitat van ser citats tots els mossos compresos en l'allistament i davant de l'absència de reclamacions i d'errors es donà per tancat l'acte de rectificació de l'allistament amb els mateixos mossos que s'havia obert; al mateix temps es decidí celebrar el tancament definitiu de l'allistament el dia 11 de febrer i establir per al dia 12 de

febrer, segon diumenge del mes, tal com ordena la Llei de Reclutament esmentada en el seu articulat,⁵ la celebració de l'Acte de Classificació i Declaració de Soldats. D'aquest, com de tots els actes de la Quinta, el llibre de Plens de l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat ens n'informa pròdigament.

Anàlisi de les actes de classificació i declaració de soldats

El 12 de febrer a les 9 del matí en sessió extraordinària celebrada a la casa consistorial es reuneix el ple municipal a fi de celebrar l'acte de la classificació i declaració de soldats. L'acte de classificació i declaració de soldats era l'eix central de tot el procés de les quintes i possiblement el que més polèmica podia presentar potser fins i tot per davant del sorteig; en aquest acte tenia lloc la talla dels mossos, una de les causes d'exclusió més comunes, i d'aquí ve la importància que es donava a l'acte.

La figura del tallador era important i aquest càrrec havia de recaure, en les poblacions on hi hagués força militar, en la persona d'un sergent o en el seu defecte la persona qui designés l'autoritat militar competent. Quan no hi hagués força militar a la zona, es confiava la tasca a una persona intel·ligent assenyalada per l'Ajuntament.

Aquesta persona, l'any 1893, a Sant Feliu de Llobregat va ser el senyor Miguel Estapé Bofill, llicenciat de l'exèrcit i nomenat tallador pel consistori. La primera actuació serà examinar "la mida" i constatar per jurament o asseveració que aquesta es troba exacta per als efectes que s'han de desenvolupar. Fet això l'acte podia començar.

De l'estudi de les actes⁶ aixecades amb motiu de l'acte de classificació i declaració de soldats, podem extreure diverses informacions que ens donen unes pinzellades de com era el Sant Feliu de Llobregat de 1893.

Començarem primer per l'estudi de les talles dels mossos de Sant Feliu que assisteixen a l'acte de la classificació i corresponen a la lleua de 1893 seguint els criteris que van sortir publicats a l'Anuari d'Espanya de 1859-1860.

⁴ Hem de fer constar que les dades d'origen seran de l'any 1874, ja que l'edat del mosso que entra en cinquenes és de 19 anys, per tant l'any del seu naixement deurà ser el de 1874.

⁵ Ley de Reclutamiento y reemplazo del Ejército. Art. 73, pág. 119.

⁶ Totes les dades que aportem estan estretes de les anotacions fetes puntualment al Llibre d'actes de l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, any 1893.

Any 1893

talles	- de 1.500 mm	de 1.500 a 1.530	de 1.530 a 1.560	de 1.560 a 1.596	de 1.596 a 1.630	de 1.630 a 1.660	de 1.660 a 1.690	de 1.690 a 1.720	de 1.720 a 1.750	+ de 1.750 mm	Total mossos tallats	Mitjana mossos amidats
nombre mossos	0	1	1	7	5	2	8	1	2	1	28	1.636,35 mm

articles

Una primera consideració que podem fer és la que fa referència a l'estudi antropomètric dels mossos que componen la lleva objecte del nostre estudi (any 1893). La utilització de la talla dels individus com un indicador més que ha de ser considerat pels historiadors està sent posada en pràctica cada vegada més en els últims anys. La importància de la informació que se n'obté és considerable atesa la regularitat amb què s'obté (encara que només sigui de població masculina). L'estatura, variable recollida des de molt antic en la documentació de les lleves, té l'avantatge de ser calculada anualment en grups d'homes d'una mateixa edat, fet que facilita la construcció de sèries anuals d'altures per a les diferents generacions en funció al moment en què van ser mesurades.

L'estudi d'aquestes talles ens dona una mitjana d'estatura per als mossos de Sant Feliu i per a l'any 1893 de 1.636 mm, mitjana que supera significativament la xifra estadística de 1.626 mm sobre el total de mossos tallats per a aquell any a l'Estat espanyol, segons les taules que recull la professora Roser Nicolau en la seva aportació al llibre *Estadísticas históricas de España, siglos XIX-XX*.⁷

Una segona via informativa és la situació laboral dels mossos cridats a files, informació que ens permet radiografiar l'entramat socioprofessional d'aquest grup de joves

d'entre 18, 19 i 20 anys i que ens oferirà una mica de més llum sobre la vila de Sant Feliu.

L'estructura que ofereix 1893 en aquesta qüestió ve configurada per un sector primari amb un poder d'atracció de mà d'obra que comença a declinar. Dels 30 mossos que componen la lleva, tres declaren tenir com a professió la de llaurador i un, la de pastor. Aquestes xifres ens donen una representativitat del sector primari a Sant Feliu del 13,33%. Al sector secundari trobem 14 obrers fabrils, 2 fusters, 1 paleta, 1 manyà, 1 terrisser, 1 rajoler i 1 carboner. En total 7 professions lligades amb el sector secundari, fet que representa un significatiu 70,01% del total. Quant a la distribució de professions relacionades amb el sector terciari tenim 1 pastisser, 3 del comerç/dependent (s'utilitzen ambdues terminologies per referir-s'hi) i per últim 1 estudiant. En total 3 professions lligades a aquest sector econòmic, xifra que representa un 16,66% del total. Especial menció hem de fer sobre la professió d'estudiant, una situació laboral no lligada estrictament a cap sector, i que nosaltres incloem al sector terciari amb alguna cosa més del 3,5% dels mossos en edat de quintos en els anys del nostre estudi.

La distribució percentual de les esmentades professions i sectors és com segueix:

sector primari	sector secundari	sector terciari
llaurador, 3 (10,00 %)	terrissers, 1 (3,33 %)	dependent/comerç, 3 (10,00 %)
pastor, 1 (3,33 %)	paleta, 1 (3,33 %)	Estudiant, 1 (3,33 %)
	fuster, 2 (6,66 %)	Pastisser, 1 (3,33 %)
	serraller, 1 (3,33 %)	
	rajoler, 1 (3,33 %)	
	carboner, 1 (3,33 %)	
	obrer fabril, 14 (46,66 %)	

⁷ NICOLAU Nos, Roser: "Población, salud y actividad". Dins CARRERAS, Albert; TAFUNELL, Xavier (coords.), *Estadísticas históricas de España, siglos XIX-XX*, Vol. I, 2a edició augmentada i revisada. Bilbao: Fundación BBVA, 2005, pàg. 136.

Com a conclusió d'aquest apartat podem anotar que ens trobem amb un Sant Feliu que encara els últims anys del segle XIX plenament enquadrat al sector secundari, molt per sobre de la resta dels sectors i amb un sector terciari que ja comença a emergir.

conceptua com a persona alfabetitzada a qui pot llegir i escriure, amb un cert grau de comprensió, un text breu relatiu a la seva vida diària.⁸ Amb aquesta definició iniciem l'estudi relatiu als nivells d'instrucció.

Sembla evident que no podem fer escriure un text breu als nostres mossos, per tant ens hem de fiar de les seves respostes a la pregunta esmentada ("Sap llegir i escriure?"), respostes que ens deixen el quadre estadístic següent:

Nivell d'alfabetització	Nombre de joves	Total de joves	Percentatge
Saben llegir i escriure	24	30	80 %
No saben llegir i escriure	6	30	20 %

Amb aquestes dades podem concloure que malgrat que l'Estat espanyol ha de conviure amb un total de fins a set conflictes bèl·lics, que van des d'una guerra civil com va ser la tercera guerra carlina de 1872-76, a tot tipus de conflictes bel·licocolonials —tres a l'Illa de Cuba, dos a l'arxipèlag filipí i un a Melilla—, sembla que el cas de Sant Feliu no és dels més dramàtics d'acord amb el resultat que obtenim en creuar les dades que les actes de classificació ens mostren, tot i el que suposa el continu moviment militar que es va donar al llarg del segle XIX.

Una quarta via informativa la trobem en l'estudi de les diferents al·legacions presentades pels mossos cridats a files l'any 1893. Aquestes al·legacions ens proporcionen un quadre en el qual els mossos plasmaven les seves objeccions, sempre intentant ajustar-se a la Llei.

La legislació sobre reclutament, la de 1885 imperant l'any del nostre estudi, posava a disposició dels mossos tot un ventall de possibilitats per presentar al·legacions amb què escapolir-se del servei militar. Aquestes al·legacions tenien lloc en primera instància davant de les autoritats municipals, les més properes al mosso i per tant coneixe-

dores en certa mesura de les realitats socials del poble; després vindria la Comissió Mixta Provincial, òrgan encarregat de revisar i dirimir tots els recursos que havia generat el procés de quintes fins a aquell moment. Els seus dictàmens eren pràcticament definitius, i després que s'emetessin, no quedava més que el recurs al Ministeri de la Governació.

L'anàlisi de les xifres que presentem ens obliga a fer una primera observació. En el moment de celebrar-se l'acte de classificació i declaració de soldats el 1893, acte que té lloc el 12 de febrer, encara no s'han produït els fets que representarien el punt de sortida a la guerra de Melilla; en aquest fet podem observar una possible explicació d'una xifra d'al·legacions que, tot i que és alta, és més baixa que en altres moments de conflicte bèl·lic, i sens dubte encara queden dos anys fins a l'esclat bèl·lic de 1895 a Cuba.

En línies generals, i a l'empara de la Llei que regula les quintes que estem estudiant, podem dir que hi ha dos grans grups d'al·legacions en les quals podem enquadrar les realitzades pels mossos quintats aquest any. Un primer grup el podríem agrupar per causes socioeconòmiques de

Alegacions	Nombre de joves	Total de joves	Percentatge
Mossos que al·leguen	10	30	33,33 %
Mossos que no al·leguen	19	30	63,33 %
Mossos que no al·leguen (pròfugs)	1	30	3,33 %

⁸ NUNEZ ROMERO-BALMAS, Clara Eugenia, "Educación". Dins CARRERAS, Albert; TAFUNELL, Xavier (coords.), *Estadísticas históricas de España, siglos XIX-XX*, Vol. I, 2a edició augmentada i revisada. Bilbao: Fundación BBVA, 2005, pàg. 185.

l'individu o del seu entorn, i un altre estaria relacionat amb qüestions d'aspecte/defecte físic o malaltia de l'individu.

El quadre estadístic resultant de l'estudi d'aquestes al·legacions és com segueix:

Conceptes al·legats	Nombre d'al·legacions	Total de joves	Percentatge
Fill de pare pobre sexagenari	2	10	20,00 %
Fill de vídua pobre	4	10	40,00 %
Fill de pare pobre i impossibilitat	2	10	20,00 %
Curt de talla	2	10	20,00 %

Les al·legacions de caràcter socioeconòmic són les principals i les qüestions d'aspecte/defecte físic queden relegades exclusivament al concepte de curts de talla; no trobem cap al·legació per malaltia de l'individu o per defecte físic diferent del de l'alçada.

Finalment relacionarem la forma no legal d'eludir el servei d'armes l'any del nostre estudi, això és el fenomen pròfug. La Llei 1885, vigent el 1893, establia al seu capítol X que eren pròfugs "els mossos compresos en algun alistament que no es presentin personalment a l'acte de la classificació, á menys que estigui dispensat de verificar-ho amb arranjament á aquesta llei, o que justifiqui la impossibilitat de presentar-se, havent de fer-se en tot cas representar per persona hàbil en l'esmentat acte."⁹

Segons les anotacions que es realitzen en la "Relació duplicada dels mossos d'aquest terme municipal (Sant Feliu de Llobregat) procedents de l'actual lleva que en concepte de reclutes en dipòsit ingressa a l'esmentada Caixa (caixa de reclutes de la zona de Vilafranca del Penedès)...",¹⁰ el mosso de 19 anys Manuel P. F. és catalogat de pròfug, per la qual cosa veuria inscrits els seus noms en el Butlletí Oficial de la Província de Barcelona, amb un qualificatiu d'Ordre de recerca i captura, i si es donés el cas de ser capturat, hauria tingut com a càstig fer el servei d'armes a Ultramar de forma directa, i amb dos anys més de durada, a diferència dels restants mossos; a més perdria el dret a la redempció o a la substitució i perdria també les possibilitats d'exclusió o excepció que hi pogués haver en aplicació de la Llei.

Després d'un parèntesi d'uns quants mesos, en els primers dies del mes de desembre té lloc el lliurament de mossos a caixa. L'any 1893, aquest esdeveniment es va dur a terme el dia 9 de desembre, segons ens indica la Relació duplicada de mossos abans citada. L'esmentat lliurament es va fer

sota la supervisió del comissionat de l'Ajuntament Sr. Antonio Majó Freginals. En aquest acte, Sant Feliu lliurà dinou mossos declarats soldats sortejables, deu mossos declarats com a reclutes en dipòsit o exceptuats i un de declarat pròfug.

El sorteig de quintos

Passat el lliurament de mossos en caixa, l'endemà tenia lloc l'acte del sorteig (10 de desembre). En aquest acte, els mossos declarats com a sortejables entraven en sort per complir les baixes dels cossos armats de l'exèrcit de la Península i d'Ultramar.

L'acte del sorteig era públic i començava a hora molt primerenca amb l'única finalitat de concloure el mateix dia. Després de les comprovacions de rigor, i pel sistema de paperetes, s'iniciava el sorteig. En un globus s'introduïen paperetes amb el nom i cognoms dels mossos que es presentaven al sorteig amb expressió del seu any de lleva i el nombre d'allistament que duia l'any de la seva lleva, i en un segon globus, paperetes amb els números cardinals escrits en lletres, tantes paperetes numerades com mossos es presentaven, i havien de ser iguals totes dues. L'acte d'extracció de boles era protagonitzat per dos nens menors de 10 anys. Un dels nens extreia una bola del globus on hi havia les paperetes amb el nom dels mossos i l'altre, de l'altre globus, el número d'ordre que li havia correspost en sort.

El sorteig no podia ser anul·lat, llevat de quan expressament així ho dictaminés el Govern de la Nació. Els mossos que obtenien els nombres més baixos eren destinats als Exèrcits d'Ultramar i els següents, una vegada coberta la quota, a l'exèrcit de la Península. Fins que arribés el moment de la seva incorporació, els mossos romanien a casa seva.

Notificat al Ministeri de la Guerra el nombre de mossos sortejats a cada zona de reclutament i resoltes totes les

⁹ Ley de Reclutamiento y reemplazo del Ejército. Art. 87, pág. 119

¹⁰ Relació duplicada... Expedients de Lleves de 1893. Arxiu Comarcal del Baix Llobregat. Sant Feliu de Llobregat

---

al·legacions que hi pogués haver sobre això, el Ministeri de la Guerra determinava a través d'una Reial Ordre el contingent militar per a l'any i la quota de mossos amb què cada zona havia de contribuir per compondre el contingent total assenyalat. I això era el que ocorria en la segona quinzena del mes de febrer de l'any següent (1894). Per Reial ordre el govern del l'Estat va dictaminar el 18 de febrer que es cridaria a files a 40.500 homes¹¹ dels 100.554 sortejats el 10 de desembre últim.

D'aquests 40.500 homes cridats a files, segons Reial Ordre de 20 de febrer, el nombre d'homes amb què havia de contribuir la zona 46 (amb capçalera a Vilafranca de del Penedès, zona on pertanyia Sant Feliu de Llobregat) per reemplaçar les

baixes de les unitats orgàniques de l'Exèrcit, així de la Península com d'Ultramar, i la part corresponent a les illes Balears i Canàries, va ser de 521 mossos, sobre un total sortejats de 1.310. La distribució va ser de 446 mossos destinats a la quota de la Península i 75 a la quota d'Ultramar.¹²

A partir d'aquesta assignació, i segons la mateixa Reial Ordre, el 6 de març els mossos de la quota peninsular s'havien de concentrar en les capitalitats de les zones de reclutament¹³ per començar la seva vida militar. Els reclutes de la quota d'Ultramar ho feien quan ho determinés el Ministeri de la Guerra. La vida militar dels nostres mossos començava i en aquest començament posem nosaltres el nostre punt i final.

---

¹¹ *Gaceta de Madrid* núm. 51, 20 de febrero de 1894, pàg. 687.

---

¹² *Gaceta de Madrid* núm. 52, 21 de febrero de 1894, pàgs. 699-700.

¹³ *Gaceta de Madrid* núm. 52, 21 de febrero de 1894, pàgs. 699.